

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА

№ 910

Частина I

МОВОЗНАВСТВО
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ХАРКІВ - 2010

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Евристична значущість лінгвістичних ідей О. О. Потебні

<i>Глущенко В. А.</i> Систематизація матеріалу в працях учених Харківської школи	3
<i>Брус М. П.</i> Словотвір фемінітивів у працях Олександра Опанасовича Потебні	8
<i>Голобородько К. Ю.</i> Лінгвософська інтерпретація природи в науковому дискурсі Олександра Потебні	13
<i>Дяговец И. И.</i> Деятельностная концепция языка в трудах А. А. Потебни	17
<i>Каруник К. Д.</i> Деякі завваги про місце О. Потебні на науковому видноколі Ю. Шевельова	21
<i>Кульбабська О. В.</i> Учення О. Потебні про інфінітив як „другорядний присудок у ділянці додатка” в аспекті категорійного синтаксису	27
<i>Вороніна Ю. В.</i> Теорія порівняння О. Потебні: гендерний підхід	31
<i>Вишневська Г. Б.</i> Роль Олександра Потебні у становленні сучасних лінгвістичних учень	36
<i>Байрамова Л. К.</i> Перспективність концепції А. А. Потебні о символах	40
<i>Осіпова Т. Ф.</i> Відображення постулатів комунікативної лінгвістики в концепції О. О. Потебні	44
<i>Остапович О. Я.</i> Олександр Потебня і „новий мовний релятивізм”	50

Обсяг, зміст і репрезентація концептів в концептосферах слов'янських мов

<i>Качан Л. В.</i> Концепт як об'єкт дослідження лінгвістичних студій	57
<i>Губарева Г. А.</i> Особливості вербалізації концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації	62
<i>Карлова Т. Є.</i> Пропозиціональна модель як організувальна когнітивно-ономасіологічна структура концепту «мислення»	66

у праслов'янській мові, лексично, словотвірно, функціонально і стилістично збагачено в ранній та подальші періоди розвитку писемної української мови [див. 5; 6; 7; 26; 29], завдяки чому фемінітиви виділяються сьогодні як окрема підсистема у словотвірній системі сучасної української мови. І з використанням наявної термінологічної і методологічної бази [див. 4] вони мають постати нині в повному і всеохопному висвітленні. Однак сучасна українська лінгвістика не може похвалитися таким комплексним дослідженням чи навіть його частиною, бо для підготовки цієї праці зроблено ще досить мало. Теперішній стан вивчення апелятивів зі значенням особи жіночої статі – це початковий етап розкриття історії фемінітивів української мови, тобто різноаспектного представлення їх в загальних наукових працях [див. 11; 13; 20; 27; 28] і в спеціальних розвідках з української мови [див. 3; 12; 16; 24; 26; 29]. Однак ці та інші дослідження в галузі фемінітивного словотвору ще не дають повного уявлення про історію виникнення й розвитку фемінітивів української мови і не становлять міцне підґрунтя для їх системного опрацювання. Підвалини ж майбутньої праці про історію словотвору фемінітивів української мови слід закладати з урахуванням сучасних досягнень у галузі фемінітивного словотвору та з поцінуванням і аналізуванням учень, основоположних для української дериватології.

В українській лінгвістиці предтечею науки про словотвір можна вважати Олександра Опанасовича Потебню. Належне й ґрунтовне опрацювання його фундаментальних мовознавчих праць [див. 18; 19; 20; 21; 22; 23] свідчить, що учений без формування спеціальних словотвірних концепцій, у процесі безпосереднього розв'язання багатьох мовознавчих проблем і осмислення різноманітних мовних явищ започаткував і потрактував чимало словотвірних понять (мотивації дериватів, взаємозв'язку твірного й похідного слів, перетворення похідних у неподільні одиниці, лексико-граматичного статусу твірних, співвідношення синхронії і діахронії під час деривації, способів творення, дериваційних засобів та ін.), що стали базовими для становлення сучасної української дериватології як самостійної лінгвістичної дисципліни. Та якщо інші мовознавчі здобутки О. О. Потебні на сьогодні більшою чи меншою мірою оцінено й пошановано – щодо загальних власне лінгвістичних ідей [див. 8; 9], лінгвофілософських ідей [див. 1; 10; 14], лінгвоетнокультурних ідей [див. 15; 25], психолінгвістичних ідей [див. 2], то конкретно дериватологічним поглядам ученого сьогодні віділено мало уваги [див. 17; 30].

Із праць О. О. Потебні слід вести й історію досліджень фемінітивів української мови. Лінгвістичні студії ученого не містять окремих концепцій щодо фемінітивного словотвору, але порушують певною мірою чимало питань, пов'язаних з деривацією загальних іменників-назв жінок, залежно від проблематики, визначеної у книзі чи статті автора [див. 20; 21; 22 та ін.]. Це роздуми про статус фемінітивів, співвідношення їх з маскулінативами, про твірну базу моцїйних дериватів, про способи і засоби творення фемінітивів, структурні й семантичні особливості деривації іменників зі значенням особи жіночої статі, про їх функціонування і вживання. Такі думки вченого виявилися концептуальними і відправними для здійснення подальших наукових розвідок зі словотвору фемінітивів української мови.

Розуміння статусу апелятивів-найменувань жінок, їхнього місця в лексичній системі української мови, ймовірно, дало можливість О. О. Потебні підійти й до питань словотвору фемінітивів української мови та роз'яснити їх у контексті слов'янського мовознавства. Бачення ученим фемінітивів як самостійної, а не залежної, підпорядкованої категорії слів підтверджують виділені мовознавцем словотворчі засоби фемінітивів, розгляд найменувань жінок без співвідношення з маскулінативами, аналіз поодиноких назв жінок як самостійних лексем. Подекуди роздуми О. О. Потебні можуть наштовхувати на протилежне, тобто на сприйняття фемінітивів як паралельних до маскулінативів форм жіночого роду. Зокрема те, що до найменувань чоловіків часто подаються фемінітивні суфікси як показники співвідносних іменників-назв жінок, напр.: *инокъ, -а; монахъ, -иня; милій, -а; старій, -а* [20:46]; найменування жінок наводяться як відповідники іменників-назв чоловіків, напр., фемінітиви на *-ька* відповідають маскулінативам на *-ъ, -инь, -ьць* [20:111]; імена на *-ьць, -иця* та інші суфікси вносять тільки відтінки предметності й одиничності в етимологічно первинні іменникові основи на зразок *молодь (молотьць, молодица)* з метою відокремити від них прикметникові основи [20:47–48]; деякі фемінітивні суфікси мають складну структуру, що може свідчити про творення їх паралельно з маскулінативами від співвідносних основ, напр.: *краса > красавець, красавица* [21:259] та інше. Такі міркування про фемінітиви української мови були результатом глибокого й об'єктивного розуміння ученим історичного розвитку української мови та її явищ, зокрема формування маскулінативів і фемінітивів як єдиної категорії загальних особових назв, де маскулінативи є носіями діяча

загалом і конкретно особи чоловічої статі, простішими від фемінітивів чи співвідносними з ними за структурою, а фемінітиви – носіями лише особи жіночої статі і часто складнішими за структурою, порівняно з маскулінативами, що підтверджують і приклади мовознавця, напр.: *ткачъ > ткачиха* [20:115]; *царевичъ > царица* [21:281]; постання прикметників на базі іменників, а вже пізніше творення на базі іменників субстантивів, які з часом могли змінювати назву за прямою мотивацією (*королева дружина > королева* або *король > королева*) [див. 20:37–67]; творення назв жінок і чоловіків під значним впливом позамовних факторів, підтвердженням чого були роздуми вченого про мислення чоловіків як більш широке, рухоме, мінливе, ніж у жінок, замкнених у колі повільно змінюваного домашнього побуту, більш близьких до природи і нерухомого різноманіття її явищ, хранителюк древніх звичаїв і вірувань [див. 22:8].

Олександр Потебня розглядав фемінітиви переважно у поєднанні з маскулінативами, зазначаючи, що назви жінок виступають при назвах чоловіків, напр.: *теща при тесть* [20:40]; маскулінативним формантам підходять певні фемінітивні суфікси, напр., суфіксу *-ьць* – форманти *-ица, -ька* (*одинець > одилиця, коханець > коханка*), суфіксам *-иць, -яниць* – в давній період формант *-ьни* (*Самаряньни*), а в новий – суфікси *-ька, -ян-ка* [20:107, 111], і, навпаки, фемінітивні суфікси відповідають певним маскулінативним, напр., суфікс *-ька* – назвам чоловіків на *-ь, -ьй (-ь, -ій), -иць, -ьць* (*нероб > неробка, пустолай > пустолайка, киянин, -янка, уроженец, -ка*); суфікс *-ица* – маскулінативним формантам *-ьць, -иць* (*чарівниця, гордівиця, порадиця* тощо), суфікс *-уха* – форманту *-унь* (*шептуха, цокотуха, лепетуха* тощо) та інше [див. 20:111–115]. Із тверджень вченого зрозуміло, що фемінітиви і маскулінативи перебувають у відношенні словотвірної мотивації, при цьому фемінітиви є мотивованими (похідними) словотвірними одиницями щодо маскулінативів – мотивувальних (твірних) слів. Таке часте поєднання похідних фемінітивів і твірних маскулінативів дає можливість узагальнити, що моційні іменники творяться переважно від апелятивів-назв чоловіків. Крім відмаскулінативних дериватів, у працях О. О. Потебні трапляються й фемінітиви іншої мотивації (відіменникові, відприкметникові, віддієслівні тощо), напр.: *дѣва > дѣвая, молода* (прикм.) *> молода* “наречена” (імен.), *бабуся > бабусянька, саму себе обкрутити > самокрут* “дівчина, яка вийшла самовільно заміж”, *сестра > посестра, вѣдати > вѣдма* [20:38, 46, 72, 99; 21:268, 271]. Таким чином, можна стверджу-

вати, що в поглядах вченого твірною базою для апелятивів зі значенням особи жіночої статі є здебільшого співвідносні субстантиви з значенням особи чоловічої статі, а також невеликою мірою інші лексико-граматичні розряди слів або сполучення слів.

Учений не виділяв конкретно способів творення фемінітивів, але за визначеними словотвірною базою і словотвірними засобами в його працях простежуються морфологічний (суфіксація) і морфолого-синтаксичний (субстантивасія) і морфолого-синтаксичний (субстантивасія) способи деривації іменників-назв жінок, провідні й на сучасному етапі розвитку української мови. Показниками морфологічної деривації фемінітивів у працях О. О. Потебні є здебільшого фемінітивні словотвірні суфікси, співвідносні з маскулінативними формантами і сполучені переважно з основами відповідних іменників-назв чоловіків (*полковник > полковничка, козак > козачка, неробітник > неробітниця, баба > бабица*), а показниками морфолого-синтаксичної деривації є ад’єктивний характер моційних утворень, мотивованість їх прикметниками (*сынова жена > сынова, бабина дочка > бабина, молода княгиня > молода*). Під час аналізу морфологічних і морфолого-синтаксичних дериватів увагу привертають явища синхронії і діакронії фемінітивів, структурно-семантичні особливості їх деривації та інше. Так, з морфологічних дериватів, на думку О. О. Потебні, атрибутивний іменник на зразок *молодиця* утворений не від прикметника, а від іменника на зразок *молодь* – первинно імені, від якого розвинувся нечленний прикметник (*молодь*) і поступово занепав, поступившись членному прикметнику (*молодий*) [див. 20:47–48]; разом з тим, зазначено, що іменники на *-иця* відповідають субстантивам на *-ьць* [див. 20:113]. З морфолого-синтаксичних дериватів фемінітиви на *-ова* (назви дружин), *-овья* (назви дочок) утворилися від прикметників, але згодом усталилися як іменники й стали базою для творення фемінітивів на *-овая, -овья* на зразок *попівна > попівная* [див. 20:38]. Таким чином, за О. О. Потебнею, у процесі історичного розвитку фемінітиви можуть зазнавати різних змін, унаслідок яких простежується збіг або розходження діакронного й синхронного процесів їх творення. Структурно-семантичні ознаки фемінітивів, їхні зв’язки з твірними основами так само не відзначаються стабільністю, як засвідчують наведені О. О. Потебнею приклади апелятивів-назв жінок. Зокрема, давнє похідне слово *дѣва*, мотивоване співвідносним прикметником, сьогодні сприймається уже як непохідне, а *дѣвая* – як церковнослов’янський варіант до нього [див. 20:38]; слово *госпожа* (від

господь) співвідноситься з тивом *господин* [див. 20:40]; *сваха* збереглися при словах [див. 21:283]; атрибутивні слівечка колись іменними основними маскулінативами пр.: *ліновець > ліновка, чорва > русявка* [див. 21:259], іденцію переросло законом тивів від маскулінативів.

Для О. О. Потебні фемінітиви, зв’язувальними ко Вони виступали так би мо ми щодо видових слів (вл слів тощо), напр.: А (наш сенька, да скоресенько ви Ой дівчино серденько; пр ву, Миронову Парасю; Де семянка; жонка чернявка нька твоя чарівниця, сес [див. 20:72, 75, 107, 111, зував на їхнє препозитивн міщення щодо видових с паха; пані Шатилиха; хор ха; Світилочко-пані, обіда ко-пані говори из нами [цьому зазначав, що під чання двох іменників – р власного – найбільша сн ність відчувається тоді, кспереду [див. 20:127]. У р фемінітиви можуть ужив

1. Бацевич Ф. Божевич // Записки Наукового товариства імені Шевченка. 2000. — Т. С.
2. Бацевич Ф. Процес укового товариства імені Шевченка, 2000. — Т. С.
3. Брус М. П. Загальні семантика: дис. ... канд. філол. наук. — Київ, 2006 с., 60 с. (додатки).
4. Брус М. П. Поняття Лінгвістичні студії: збірник. Вип. 16. — С. 209—214.
5. Брус М. П. Становлення національного університету. 2006. — Вип. XI—XII.
6. Брус М. П. Фемінітиви національного університету. 2006. — М.
7. Брус М. П. Фемінітиви Брус // Українська історія ім. І. Крип’якевича НА

господь) співвідноситься сьогодні з маскуліна-тивом *господин* [див. 20:40]; фемінітиви *теща*, *сваха* збереглися при словах *тесть*, *сват* [див. 20:40]; іменник *женщина* виражало раніше значення збірності, а тепер має значення особистості [див. 21:283]; атрибутивні фемінітиви мотивувалися колись іменними основами, а тепер співвідносними маскулінативами або ад'єктивними, на-пр.: *лінивець* > *лінивка*, *чорнява* > *чорнявка*, *русява* > *русявка* [див. 21:259], і взагалі сьогодні в тенденцію переросло закономірне творення фемінітивів від маскулінативів.

Для О. О. Потебні фемінітиви були ключовими, зв'язувальними компонентами речень. Вони виступали так би мовити родовими назвами щодо видових слів (власних імен, загальних слів тощо), на-пр.: А (наша) *бабусенька* *готову-сенька*, да скоресенько вшеметалася (одяглася); *Ой дівчино серденько*; просимо *панну сотнико-ву*, *Миронову Парасю*; *Двѣ дѣвки чернявка* да *семьянка*; *жонка чернявка* и *дѣвка селянка*; *Ненька* твоя *чарівниця*, *сестра* твоя *розлушниця* [див. 20:72, 75, 107, 111, 114]. Мовознавець указував на їхнє препозитивне і постпозитивне розміщення щодо видових слів, на-пр.: *дочка* *нетіпаха*; *пані* *Шатилиха*; хороша *вдова* та й *Іваниха*; *Світлочко-пані*, обідайте з нами; *Марусенько-пані* говори из нами [див. 20:115, 133]. При цьому зазначав, що під час атрибутивного послання двох іменників – родового й видового або власного – найбільша самостійність і роздільність відчувається тоді, коли родове слово стоїть спереду [див. 20:127]. У розумінні О. О. Потебні фемінітиви можуть уживатися на позначення не

тільки осіб жіночої статі, а й неістот, на-пр.: слово *Богородиця* може позначати Божу Матір, церкву, ікону, свято [див. 20:164–169]. І навпаки, назви неістот можуть уособлювати жінок, набуваючи символічного значення, на-пр.: *калина* – символ дівчини, краси, дівочості, любові; *лебідь* – символ непорочної дівчини; *весільне дерево* – символ нареченої; *земля* – символ жінки, любові і подружжя; *зоря* – символ любовниці або нареченої [див. 22:5, 28, 30, 69, 133, 267].

Лінгвістичні погляди О. О. Потебні щодо словотвору української мови лягли в основу багатьох подальших наукових праць – Л. А. Булаховського, І. К. Білодіда, І. І. Ковалика, С. П. Самійленка, С. П. Бевзенка та інших. І дослідження зі словотвору фемінітивів української мови продовжено в численних наукових розвідках – І. І. Ковалика, І. І. Фекети, М. П. Брус та інших. Усе ж особливий інтерес вони становлять насамперед щодо історичного словотвору фемінітивів (сьогодні ще системно не розкритого), бо загальні найменування жінок учений розглядав не тільки з погляду сучасної йому української літературної мови, а в історичному ракурсі, заглиблюючись у минуле української мови й ідучи від першооснов української мови (виникнення лексичних одиниць, становлення частин мови, синтаксичних конструкцій тощо). А з урахуванням ідей, висунутих ученим, і сучасних дериватологічних напрацювань слід по-новому чи з новими перспективними задумами підходити до вивчення історичного словотвору української мови загалом і фемінітивного словотвору української мови зокрема.

Література

1. Бацевич Ф. Божественно-людська природа мови в концепції Олександра Потебні / Флорій Бацевич // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Філологічної секції. — Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1997. — Т. ССXXXIV. — С. 297—303.
2. Бацевич Ф. Процес вербалізації у концепції Олександра Потебні / Флорій Бацевич // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Філологічної секції. — Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2000. — Т. ССXXXIX. — С. 230—243.
3. Брус М. П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI—XVII століть: словотвір і семантика: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Марія Петрівна Брус. — Івано-Франківськ, 2001. — 206 с., 60 с. (додатки).
4. Брус М. П. Поняття з основою *фемін-* у контексті сучасної української лінгвістики / Марія Брус // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. — Донецьк: Донецький національний університет, 2008. — Вип. 16. — С. 209—214.
5. Брус М. П. Становлення лінгвальної категорії жіночості / Марія Брус // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. — Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. — Вип. XI—XII. — С. 39—48.
6. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові XI—XV ст. / Брус М. П. // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки: зб. наук. праць. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2006. — № 2. — С. 28—34.
7. Брус М. П. Фемінітиви як відображення історії українського жіноцтва XVI—XVII століть / Марія Брус // Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. праць. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. — Вип. 5. — С. 144—155.

8. Гончаров В. И. Формирование лингвистических взглядов А. А. Потебни (к 170-летию со дня рождения) / В. И. Гончаров // Система і структура східнослов'янських мов : до 170-річчя з дня народження О. О. Потебні : зб. наук. праць / редкол. : В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. — К. : Знання України, 2005. — С. 3—7.
9. Додуд-Левчук-Киричук Н. Олександр Потебня — попередник лінгвістичної думки ХХ століття / Надія Додуд-Левчук-Киричук // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. Праці Філологічної секції. — Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 1992. — Т. ССХХІV. — С. 229—239.
10. Калашник В. С. Філософія словесного образу у працях О. О. Потебні / В. С. Калашник // Олександр Потебня : сучасний погляд : матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х. : Майдан, 2006. — С. 17—23.
11. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Вибрані праці / Іван Ковалик ; упоряд. та автор передмови Василь Грещук. — Івано-Франківськ—Львів : Місто НВ, 2007. — 404 с.
12. Ковалик І. І. Словотвірний розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами І. І. Ковалик // Питання українського мовознавства. — Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1962. — Кн. 5. — С. 3—34.
13. Курс сучасної української літературної мови / [за ред. дійсн. члена Академії наук УРСР Л. А. Булаховського]. — К. : Радянська школа, 1951. — Т. 1. — С. 350—354
14. Лисиченко Л. А. Лінгвософські ідеї О. О. Потебні. (Предтеча сучасного вчення про мовну картину світу) / Л. А. Лисиченко // Олександр Потебня : сучасний погляд : матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х. : Майдан, 2006. — С. 6—16.
15. Манакин В. М. О. О. Потебня про національно-мовну специфіку слова / В. М. Манакин // Олександр Потебня : сучасний погляд : матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х. : Майдан, 2006. — С. 24—31.
16. Москаленко Л. А. Ідентифікація осіб жіночої статі в «Актових книгах Полтавського полкового суду» (1683—1740рр.) / Л. А. Москаленко // Мовознавство. — 2009. — № 6. — С. 32—41.
17. Плахоніна О. В. Думки О. О. Потебні про історичне морфемне членування слова / О. В. Плахоніна // Олександр Потебня : сучасний погляд : матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х. : Майдан, 2006. — С. 114—120.
18. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня ; общ. ред., предисл. и вступ. статья проф. док. филол. наук В. И. Борковского. — М. : Государств. учебно-педагог. изд-во Мин. просвещения РСФСР, 1958. — Т. I—II. — 536 с.
19. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Глагол / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1977. — Т. IV. — Вып. II. — 406 с.
20. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Об изменении значения и заменах существительного / А. А. Потебня ; общ. ред., предисл. и вступ. статья члена-корресп. АН СССР В. И. Борковского. — М. : Просвещение, 1968. — Т. III. — 552 с.
21. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Существительное. Прилагательное. Числительное. Местоимение. Член. Союз. Предлог : для студ. филол. фак. пед. ин-тов / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1985. — Т. IV. — Вып. I. — 320 с.
22. Потебня А. А. Слово и миф в народной культуре / А. А. Потебня ; сост., подг. текстов, ст. и коммент. А. Л. Топоркова. — М. : Лабиринт, 2000. — 480 с. — (Собрание трудов).
23. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня ; ред. кол. : М. Ф. Овсянников (предс.) и др. ; сост., вступит. статья и примеч. И. В. Иванько и А. И. Колодной. — М. : «Искусство», 1976. — 615 с.
24. Пузыренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Пузыренко Ярина Василівна. — К., 2005. — 21 с.
25. Руда О. Г. Проблема порозуміння у лінгвокультурному просторі України (у світлі етнокультурної концепції О. О. Потебні) / О. Г. Руда // Олександр Потебня : сучасний погляд : матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х. : Майдан, 2006. — С. 181—188.
26. Семенюк С. П. Формування словотвірної системи іменників із модифікаційним значенням жіночої статі в новій українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Семенюк Світлана Пилипівна. — Запоріжжя, 2000. — 20 с.
27. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. — 2-е вид., перероб. — К. : «Пугач», 2005. — С. 15, 63, 105, 129, 131, 338—387.

28. Сучасна українська мова : теорія та практика : навч. посібник / ред. В. М. Русанівський. — К. : Знання України, 2005. — 304 с.

29. Фекета І. І. Жінки в українській мові : лексикографічний аспект / І. І. Фекета. — К. : Знання України, 2005. — 102 с.

30. Широкоград Е. М. Українська мова : теорія та практика : навч. посібник / Е. М. Широкоград. — К. : Знання України, 2005. — 304 с.

УДК 81'373

Харківськ

Голобородько
У статті про
Потебні та
тичних уявл
ня назв при
Ключові с
етимологія

Голобородько
В статті п
Александр
раження н
тератури.
Ключові
ние, эти

Goloborodko
specific fe
his works
ages in th
of the con
Key-wo

Наукові праці
рокий спектр філо
ндаментальний ха
ми теорії словесн
мови, лінгвістики
і мислення, симво
лористики і мисте

У сформован
концепції О. О. П
дить, що природ
лише продукт інд
нослов'янському
переконливо обс
народ, мова — п
мову формує нар

28. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / [за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда; відпов. ред. В. М. Русанівський]. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 42—52.

29. Фекета І. І. Жіночі особові назви в українській мові. (Творення і вживання): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Фекета І. І. — Ужгород, 1968. — 369 с.

30. Ширококоряд Е. Ф. Качественные имена существительные — обозначения лица в древнем русском книжно-письменном языке в свете учения А. А. Потебни об эволюции имени / Е. Ф. Ширококоряд // Олександр Потебня: сучасний погляд: матеріали міжнарод. читань, присвячених 170-річчю від дня народження фундатора Харк. філол. школи, 11—12 жовтня 2005 року. — Х.: Майдан, 2006. — С. 105—113.

© М. П. Брус, 2010

УДК 81'373:161.2

К. Ю. Голобородько

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Лінгвософська інтерпретація природи в науковому дискурсі Олександра Потебні

Голобородько К. Ю. Лінгвософська інтерпретація природи в науковому дискурсі Олександра Потебні. У статті проаналізовано специфіку осмислення образу природи у філософсько-лінгвістичній концепції Олександра Потебні та у його працях з теоретичної поетики. Простежується наступність лінгвального вираження народнопоетичних уявлень про природу в українському фольклорі та творах української літератури. Висвітлюється використання назв природних реалій у лінгвістичних працях українського вченого.

Ключові слова: *концепт 'природа', лінгвософська інтерпретація, лінгвопоетичне мовомислення, етимологія слів, порівняння, епітет.*

Голобородько К. Ю. Лингвософская интерпретация природы в научном дискурсе Александра Потебни. В статье проанализирована специфика осмысления образа природы в философско-лингвистической концепции Александра Потебни и в его трудах по теоретической поэтике. Отслеживается преемственность лингвального выражения народно-поэтических представлений о природе в украинском фольклоре и произведениях украинской литературы. Освещается использование названий природных реалий в лингвистических трудах украинского ученого.

Ключевые слова: *концепт 'природа', лингвософская интерпретация, лингвопоэтическое речемышление, этимология слов, сравнение, эпитет.*

Goloborod'ko K. U. Linguistic and philosophical belles-letters interpretation of nature in O. Potebnya's. In the article specific features of understanding the image of nature in Olexander Potebnya's philosophical and linguistic concept and in his works on theoretical poetics are viewed. We observe paramountness of the linguistic expression of folk and poetic images in the Ukrainian folklore and Olexander Potebnya's speech and mentality about individual linguopoetical interpretation of the concept "nature".

Key-words: *concept 'nature', philosophical and linguistic interpretation, linguae and mental linguistic mentality.*

Наукові праці О. О. Потебні охоплюють широкий спектр філологічного знання і мають фундаментальний характер. Він розробляв проблеми теорії словесності, походження й еволюції мови, лінгвістики і граматики, зв'язку мови і мислення, символів мови, мови і міфу, фольклористики і мистецтвознавства.

У сформованій філософсько-лінгвістичній концепції О. О. Потебня аргументовано доводить, що природа мови суспільна, а слово не лише продукт індивідуальної свідомості. У східнослов'янському науковому дискурсі вчений переконливо обстоює думку, що мову творить народ, мова – породження «народного духу», мову формує народність – національна специфі-

ка народу. До лінгвософських тлумачень він залучає етнографічний контекст, уперше застосовує метод реконструкції національної мови та її опис через антиномії, які демонструють уявлення народу про природу.

У галузі теоретичної поетики О. О. Потебні належить ідея про мовну діяльність людини як про творче пізнання світу і про специфічну «художність» цього процесу. Плідними є думки про принципівий історизм процесу мислення і його неперервність, про неспіввідносність плану змісту і стану вираження, про зміст художнього словесного твору, який зумовлений межами зображальних можливостей слова та його природою. Провідне місце посідає твердження про